

HASAN el-ALEVÎ

(الحسن العلوی)

el-Hasen b. Zeyd b. Muhammed
b. İsmâil b. Hasen el-Alevî
(ö. 270/884)Taberistan, Gilân
ve Deylem'de hüküm süren
Aleviyye'nin (Zeydî Devleti) kurucusu
ve ilk hükümdarı
(864- 884).

Küfe'de Abbâsiler'e isyan eden Hz. Ali evlâdından Yahyâ b. Ömer et-Tâlibî'nin öldürülmesinden (250/864) sonra Halife Müstaîn-Billâh, Tâhirîler'in Irak ve Haremeyn valisi Muhammed b. Abdullah b. Tâhir'i iktâlar vererek mükâfatlandırmıştı. Bu iktâlar arasında, Taberistan ve Deylem'de halkın orman ve mera olarak faydalandığı araziler de vardı. Vali Muhammed b. Abdullah, kâtibi Bîşr b. Hârûn'un kardeşi Câbir'i kendisine verilen yerlerin kayıt ve zaptı için Taberistan'a gönderdi. Taberistan halkı, kendilerine çok kötü davranan Tâhirîler'in Taberistan valisi Süleyman b. Abdullah ile adamlarından Muhammed b. Evs el-Belhî'den ve dolayısıyla Tâhirîler'den nefret ediyordu. Bu nefret iktâların kayıt işleminden sonra daha da arttı. Deylem'de nüfuz sahibi olan Muhammed b. Rüstern ve Ca'fer b. Rüstern adlı iki kardeş, Deylemliler'in de desteğini alarak Tâhirî yönetimine karşı isyan etti. Daha sonra Taberistan'daki Alevîler'in ileri gelenlerinden Muhammed b. İbrâhim'e haber göndererek ona biat edeceklerini bildirdiler. Kendisinin biat edilmeye lâayık olmadığını söyleyen Muhammed onlara Hasan b. Zeyd el-Alevî'yi tavsiye etti. Bu sırada Rey'de bulunan Hasan b. Zeyd teklifi kabul edip Taberistan'a geldi. Deylem, Kelâr, Şâlûs, Rûyân halkı kendisine biat etti ve Aleviyye Devleti böylece kurulmuş oldu (250/864).

Hasan b. Zeyd bölgede hâkimiyeti sağladıktan sonra Âmül'ü ele geçirdi. Bu başarısı sonunda gücü önemli ölçüde arttı; Sâriye'de (Sârî) bulunan Taberistan âmili Süleyman b. Abdullah üzerine yürüyerek onu mağlûp etti ve şehre girdi. Süleyman b. Abdullah ailesini ve servetini bırakarak Cürcân'a kaçtı.

Bütün Taberistan ahalisinden biat alan Hasan b. Zeyd daha sonra Rey'i zaptetti. Tâhirîler'in âmilini kovarak yerine Muhammed b. Ca'fer el-Alevî'yi tayin etti. Durumu öğrenen Abbâsî Halifesi Müstaîn-Billâh, Hasan b. Zeyd'e karşı gerekli tedbirleri almak üzere Muhammed b.

Abdullah b. Tâhir'i görevlendirdi. Muhammed b. Abdullah, Rey'de halk ile kaynaşamayan Muhammed b. Ca'fer'in üzerine bir ordu sevk ederek onu esir aldı. Bunu haber alan Hasan b. Zeyd, Vâcin adlı kumandanının emrinde sevkettiği bir ordu ile Rey'i tekrar ele geçirdi. 251 (865) yılında Tâhirîler'in Taberistan valisi Süleyman b. Abdullah, büyük bir ordu ile Taberistan üzerine yürüyünce Hasan b. Zeyd Deylem'e çekilmek zorunda kaldı. Sâriye ve Âmül gibi şehirler Tâhirîler'in eline geçti. Bir süre sonra Taberistan'ı yeniden zapteden Hasan b. Zeyd, Abbâsî Emîri Müflih kumandasındaki ordu karşısında mağlûp oldu ve tekrar Deylem'e çekildi (255/869). Ardından da Cürcân'ı ele geçirdi ve Muhammed b. Abdullah b. Tâhir'in yeğeni olan Horasan Valisi Muhammed b. Tâhir'in gönderdiği orduyu mağlûp ederek Tâhirîler'in Horasan'daki itibarını büyük ölçüde sarstı (257/871). 259'da (873) Elburz dağlarını geçip Kûmis'i işgal etti. Bu sırada Sicistan'a hâkim olma konusunda mücadele ettiği Saffârî Emîri Ya'küb b. Leys'e yenilerek önce Nişâbur'a, oradan da Taberistan'a kaçan Abdullah es-Siczi, Hasan b. Zeyd el-Alevî'ye sığındı. Onu takip ederek Sâriye'ye kadar gelen Ya'küb burada Hasan b. Zeyd ile karşılaştı. Ya'küb, maksadının savaşmak olmadığını belirterek Abdullah es-Siczi'nin kendisine teslim edilmesini istedi. Hasan b. Zeyd bunu kabul etmedi. Yapılan savaşta galip gelen Ya'küb b. Leys'in ordusu Sâriye ve Âmül'e girdi. Bölgedeki şehirlerin haracı o yıl (260/874) Ya'küb tarafından toplandı. Taberistan dağlarına kaçan Hasan b. Zeyd'i ve ordusunu takibe koyulan Ya'küb şiddetli yağmurlardan dolayı büyük zayıat verdi ve canını zor kurtarabildi. Hasan b. Zeyd daha sonra tekrar Taberistan'a hâkim oldu. Ya'küb'a yardım eden Şâlûs halkını cezalandırmak için mallarını Deylemliler'e dağıttı ve şehri yaktırdı. Taberistan, Deylem ve civarında hâkimiyetini sürdüren Hasan b. Zeyd el-Alevî 270 yılının Şâban ayında (Şubat 884) Âmül'de vefat etti. Yerine kardeşi Dâi-i Sagir Muhammed b. Zeyd geçti.

Mensupları "Haseniyye", "Dâi-i kebîr" unvanıyla anılan Hasan b. Zeyd azim ve sebat sahibi, Arap dilini ve fıkıhı iyi bilen, cömert ve zâhid bir kişi idi. Kendisini öven bir şairin kasidesine olumsuzluk edati "İâ" ile başlamasını tenkit ederek kasidenin başında hoşça gidecek bir şeyi zikretmenin gerekli olduğunu söylemişti. Bunun üzerine şair, dünyadaki en güzel ifadenin

"İâ ilâhe illallâh" olduğunu, onun da "İâ" ile başladığını söyleyince kendisini takdir ederek mükâfatlandırmıştı. "Allah tektir, Hasan b. Zeyd de tektir" şeklinde kendisini öven bir şairi azarlamış ve böyle bir sözden rahatsız olduğunu belirtmek için bulunduğu yerden inip secdeye kapanmıştı. Bölge halkı arasında İslâmîyet'in yayılmasında önemli hizmetleri geçen ve âdil bir yönetim kuran Hasan b. Zeyd tarafsız tarihçiler tarafından övgüyle anılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), IX, 271, 273-275, 307-309, 370, 382, 406, 407, 474, 501, 506, 508-510, 512, 552, 553; Mes'ûdî, *Mürûcü'z-zehab* (Abdülhamîd), IV, 153; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VII, 130-134, 163, 176, 203, 216, 240, 243, 248, 249, 257, 262, 266-269, 288, 296, 299, 326, 330, 407; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIII, 136-137; Zahrüddîn-i Marâşî, *Târîh-i Taberistân*, Tahran 1361 hş./1966, s. 129, 143, 145, 149; Zambaur, *Manuel*, s. 192; C. E. Bosworth, "The Tahirids and Saffarids", *CHIr*, IV, 102-103, 114-117; *Ahbaru e'immeti'z-Zeydiyye fi Taberistân ve Deylemân ve Cilân* (ed. W. Madelung), Beyrut 1987, s. 20-21, 72, 85-86, 91, 122, 127-130, 132, 210, 220; Fr. Buhl, "Hasan", *İA*, V/1, s. 313-314; a.mlf., "al-Hasan b. Zayd", *EJ* (İng.), III, 245.



MUSTAFA ÖZ

HASAN b. ALİ el-KELBİ

(حسن بن علی الكلبی)

el-Hasen b. Ali
b. Ebi'l-Hasen el-Kelbî
(ö. 354/965)Sicilya'da
Kelbî hânedanının kuran
Fâtımî valisi.

Hayatının ilk dönemi hakkında kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. Fâtımî ordusunda kumandan olan Hasan b. Ali atılganlığı, cesareti ve Afrika'da büyük karışıklıklar çıkaran Hâricî Ebû'l-Yezîd'e karşı kazandığı başarı ile Halife Mansûr-Billâh'ın gözüne girerek Sicilya valiliğine tayin edildi (336/947-48). Onun valiliğiyle Sicilya tarihinin yeni bir devri başlar. Fâtımîler, burayı daha ileri hedefler için bir deniz üssü olarak kullandıklarından halkın huzur ve güvenliğine büyük önem veriyorlardı. Hasan b. Ali'den önce Endülüs ve Mağrib kökenlilerle Yemen ve Kuzey Arabistan kökenliler arasında eskiden beri devam eden ihtilâflar sebebiyle çatışmalar şiddetlenmişti; müslümanların zaafından istifade eden gayri müslimler de vergilerini ödemediyorlardı. Belli başlı sülâlelerden İran asıllı Taberîoğulları, öteden beri kendi çıkarlarını kollayan valileri destekliyorlardı; bu yüzden eski vali İbn